

YUNANİSTAN MESELESİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’NİN LİBYA YAKLAŞIMI VE IRINI OPERASYONU

TURKEY'S LIBYA APPROACH AND IRINI OPERATION ON THE GREECE ISSUE

Elif GÜRDAL¹, Fuat İNCE²

1. Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, elif.gurdal@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5110-6524>
2. Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, fuatince@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2887-7512>

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi Application Date
04.08.2021 08.04.2021

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
13.10.2021 10.13.2021

DOI
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.978646>

Öz

Kaddafi yönetiminin devrilmesinin ardından Libya topraklarına BM ve NATO müdahalesi söz konusu olmuş ve ardından siyasi çok başlı bir yapı ortaya çıkmıştır. Kaddafi yönetiminin devrilmesinden kısa süre önce ise Doğu Akdeniz’de işlenebilirliği keşfedilen enerji rezervleri bu ortaya çıkan siyasi karışıklığın ve devletlerarası güç mücadelesinin Libya üzerinden yürütülmeye çalışılmasının önemli bir etkeni olmuştur. Yunanistan, Libya’da oluşturulmaya çalışılan siyasi otoritede etkili olmaya çalışmakta, Türkiye’yi Ege ve Akdeniz’de pasivize etmeye çalışmaktadır. Bu güç mücadelesinde Türkiye; hem Yunanistan’ın işgal ettiği Ege kara ve deniz alanlarının savunulmasına yönelik karşılık verebilmek için, hem Doğu Akdeniz’deki yetki alan hakkını korumak için, hem de KKTC’ye ait olan yetki alanlarının korunması için Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki alanı ve askeri işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar bölgede diğer güç mücadelesinde olan devletleri rahatsız etmiştir. Bu yüzden AB, BM tarafından Libya’ya uygulanması öngörülen silah ambargosunun denetlenmesi için kendini yetkili ilan etmiş ve IRINI operasyonunu başlatmıştır. Ancak IRINI operasyonu Akdeniz bölgesinde Türkiye’yi sıkıştırma hamleleri olarak görülmektedir. Bu bilgiler ve araştırmalar ışığında, bu çalışma Türkiye’nin Doğu Akdeniz ve Libya yaklaşımını Yunanistan meselesi ve IRINI operasyonu üzerinden ele almış bir nitel araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Libya, Yunanistan Meselesi, Doğu Akdeniz, Mutabakat Muhtıraları, IRINI Operasyonu.

Abstract

After the overthrow of the Gaddafi administration, UN and NATO intervention in Libyan lands took place, and then a political multi-headed structure emerged. Shortly before the overthrow of the Gaddafi administration, energy reserves of which workability was discovered have emerged in the Eastern Mediterranean. This discovery has been an important factor of the political confusion and the effort to carry out the power struggle between states through Libya. Greece tries to be effective in the political authority that is tried to be created in Libya and tries to passivate Turkey in the Aegean and the Mediterranean. In this power struggle, Turkey signed the Delimitation of The Maritime Jurisdiction Areas in The Mediterranean and Military Cooperation Agreements with the National Government of Accord in Libya both to respond to the defense of the Aegean land and sea areas occupied by Greece, to protect the jurisdiction rights in the Eastern Mediterranean and to protect the maritime jurisdictions belonging to the TRNC. These agreements disturbed other states in the region who were struggling for power. Therefore, the EU declared itself authority to control the arms embargo requested by the UN on Libya and launched the IRINI operation. However, the IRINI operation is seen as an attempt to squeeze Turkey in the Mediterranean region. In the light of these information and researches, this study is a qualitative research that handles Turkey’s Eastern Mediterranean and Libya approach th

Keywords: Libya, The Greece Issue, The Eastern Mediterranean, Memoranda of Understanding, Operation IRINI.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The purpose of this study is to reveal that the consistency of the operation IRINI's action in practice is problematic relative to its main purpose announced to the international public. Main research topics are the purpose, scope and practices of the IRINI operation in international law, the timeliness of Turkey's strategic initiatives in Libya approach and the reflections of Greece's claims in the Eastern Mediterranean on relations with other regional states. These topics are evaluated through the Delimitation of The Maritime Jurisdiction Areas in The Mediterranean and Military Cooperation Agreements between Turkey and Libya GNA.

Research Questions

The research aims to find out what the impact of the EU's IRINI operation is on maritime jurisdiction debates in the Eastern Mediterranean and how Turkey's agreements with Libya GNA will reflect on relations with other riparian countries.

Literature Review

The Blue Homeland concept is used to defend the sea areas against unjust impositions in Turkey's maritime jurisdiction. The concept of "Blue Homeland" was first used by Cem Gürdeniz (Gürdeniz, 2005). These studies were developed and expanded by Cihat Yayıcı. Yayıcı makes a special effort to explain the importance of the Blue Homeland concept and emphasizes the need to explain to the public opinion of the countries in the Eastern Mediterranean that they will be more profitable than Greece if they make an agreement with Turkey (Yayıcı, 2020). The basic principles of the memoranda of understanding with Libya GNA are based on the concept of the Blue Homeland. The concept of Blue Homeland advocates a fair sharing by adhering to the principles of "Fairness", "Superiority of Geography", "Proportionality" and "Not Closing", as well as the principles of pacifism (BAU DEGS, 2021). In line with these principles, states that are not island countries cannot start the continental shelf from their islands. The continental shelf must start from the mainland (Pazarcı, 2003). Greece, on the other hand, starts its continental shelf from the aegean islands and tries to legitimize a continuous usurpation of rights (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). There is not yet a study dealing with the IRINI operation among the studies on Turkey's maritime jurisdiction in the literature. Moreover, it is necessary to establish a link between IRINI by taking the memorandums of understanding in an integrity that reinforces each other, so that it is aimed to contribute to the literature with an up-to-date study that is together with the concept of Blue Homeland.

Methodology

This study, which deals with maritime jurisdiction agreements and military agreements in the Eastern Mediterranean, has been narrowed through the IRINI operation. By examining the actions of the IRINI operation, it was tried to be concluded whether there were actions compatible with its purpose. The fact that interstate bilateral agreements lead to the establishment of another agreement team is tried

to be revealed through application reviews. In this respect, it is qualitative research supported by numerical data. For this purpose, research was conducted on the main agreement texts.

Results and Conclusions

Turkey needs to open a movement area in the sea corridor through the Eastern Mediterranean in order to strengthen its hand in the Greek problem. With the agreement reached with the Libya GNA, both the Aegean islands were mentioned and the Greek effort to press Turkey on the Cyprus issue was responded. Greece continues to use the Libya issue in the Eastern Mediterranean through EU membership in order to strengthen its arguments against Turkey. Although Libya GNA is recognized by the UN as the Libyan administration, Greece supports Haftar in the background due to the good relations of Libya GNA with Turkey. It shows this by attracting countries that are Turkey's enemies, such as France. Greece is trying to isolate Turkey in the region by trying to get the support of the EU, the USA and the UK and also with the support of Egypt, Israel and Lebanon. In the region, Russia, which has a presence through mercenaries, Turkey, which has a military presence within the framework of the Memorandum of Understanding, The IRINI operation states formed by the EU Commission are France, Greece and Italy are the main actors. Also, Egypt, which supports to Haftar with weapons, The UAE, which provides the financial support of the Russian soldiers, Israel and Lebanon, which try to show their influence in the region with the maritime jurisdiction agreement, are the actors of the power struggle. Egypt's Sisi administration turned to Greece due to its not very close relations with Turkey. however, this Greek-Egyptian relationship will be harmful for Egypt's rights in the Eastern Mediterranean. The same situation is effective for Israel. Despite unstable relations with Israel, Turkey will be able to make successful diplomacy in the Eastern Mediterranean and make agreements to the advantage of both sides. In other words, compared to the agreements made with the Greek side; Egypt, Lebanon and Israel will benefit less than the agreements they will make with Turkey. Although Greece claims the opposite, the Memorandum of Understanding signed with the Libyan GNA does not violate the rights of other third states. The areas specified in the Memorandum of Understanding do not intersect with the EEZ parcels of other states. The EU acts as an international judicial body that determines Greece's maritime jurisdictions. It is a biased approach that the EU tries to legitimize the commercial activity tenders for the areas declared unilaterally by Greece in the EU official newspaper. The EU Commission established and implemented the IRINI operation without formally consulting the UN, Turkey or Libyan GNA. Moreover, the inspections carried out in this operation are biased, rather than the control of the weapons dispatched to the region, it has come to the fore to passivate Turkey in economic, military and political terms. Despite the unlawful interception of Turkish merchant ships, the eastern land borders are uncontrolled and the tolerance of shipments to Haftar creates a contradiction. The step of sending troops to Libya and making military cooperation should be evaluated holistically with the protection of the maritime jurisdiction. Especially the Russian presence in the region should be considered together with the protection of a Turkish area extending from the Mediterranean to the

Aegean and Black Sea. The Memorandum of Understanding on the maritime jurisdiction area is a late but important step as it is the first document in which Turkey has signed a maritime influence agreement with a riparian state in the Mediterranean. The possibility of Libya's agreement with the GASC has been equaled.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin özellikle son yıllarda önemli bir dış meselesi haline gelen Doğu Akdeniz yaklaşımının önemli bir parçasını Libya ile olan ilişkiler etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. Zira Doğu Akdeniz, bölgeye kıyısı olan aktörlerin çatışmacı yaklaşımlarının yanı sıra Yunanistan gibi hak iddia eden devletler ile de büyüyen bir mesele haline gelmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin seyrinde de görüleceği üzere uzlaşya varılamayan tarihsel süreç itibarı ile Yunanistan; Türkiye ve KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) aleyhine kararların meşrulaşması için büyük gayret göstermektedir. Bu bağlamda gerek AB üyesi devletler gerekse Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletleri yanına çekmeye çalışmaktadır. Diğer yandan bu süreci Ege Adaları üzerindeki uluslararası hukuk dışı eylemlerini meşrulaştırma çabaları ile bir arada yürütmeye çalışmaktadır.

Yunanistan GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) üzerinden ikili anlaşmalar yolu ile Türkiye'nin Akdeniz penceresini kapatmaya çalışmaktadır. GKRY'nin Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkeleri ile yapılan deniz yetki anlaşmalarının KKTC ve Türkiye deniz yetki alanlarının işgali söz konusu olduğundan hakkaniyetli bir denizalanı paylaşımı olmamakta, Türkiye ve KKTC ise doğal olarak dış politikada bu haksız durumu egale edebilmek için hukuka uygun şekilde tepki vermeye çalışmaktadır. Libya UMH (ulusal mutabakat hükümeti) ile yapılan deniz yetki anlaşması ve buna ek olarak askeri anlaşmalar Türkiye'nin egemenlik hakları çerçevesinde düşünüldüğünde Doğu Akdeniz'de yapılması uygun en stratejik adım olmuştur.

Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinin ardından yaşanan karışıklık çok aktörlü siyasi yapının doğmasına sebep olmuştur. Bu da uluslararası örgütlerin bölgeye müdahalesinin önünü açmış ve başta AB üyesi devletlerin çıkar çatışması olmak üzere bölgeye kıyısı olan devletlerin Libya üzerinden güç mücadelesine dönüşmüştür. Libya'nın tek merkezli siyasi otorite karışıklığından yararlanılarak sürdürülmeye çalışılan Doğu Akdeniz güç mücadelesinin önemli sebeplerinden biri bölgede keşfedilen enerji yatakları ve diğer etken bölgenin enerji koridoru olmasından dolayı jeostratejik konumudur. Bu önem itibarı ile Türkiye, Libya UMH ile "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması" ve "Güvenlik ve Askeri İş birliği Anlaşması" (Mutabakat Muhtıraları) imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Libya UMH talebi ile Türkiye Libya'ya asker göndermiştir.

Türkiye'nin Libya'daki askeri varlığı deniz yetki alanı üzerine yapılan mutabakatı desteklemek niyetiyle olmuş ve buna ek olarak Yunanistan Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca Ege Denizinde yaratmış olduğu haksız iddialara karşılık stratejik bir adım olmuştur. Zira Yunanistan kışkırtması ile Fransa başta olmak üzere birtakım AB üyesi devletlerin uluslararası hukuka uygun olduğu iddiası ile bölgede başlatılan askeri deniz operasyonları ise Türkiye'yi bölgede etkisiz hale getirmeye yönelik adımlar olmuştur. "IRINI" adı verilen operasyon Batı ülkelerinin bölgede güç mücadelesi için Türkiye'yi sıkıştırmaya yönelik ve Libya'da ve çevresinde etkili olmaya yönelik operasyonlardan biridir.

Bu çalışmada Libya'nın yaşamış olduğu askeri ve siyasi süreç Kaddafi döneminin sonundan itibaren ele alınmış, ortaya çıkan çok aktörlü yapının getirmiş olduğu karışıklıktan dolayı bölgedeki güç mücadelesine katılan aktörler ve ilişkileri incelenmiştir. Ardından Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de eyleme dökmeye çalıştığı girişimlerin neler olduğu ele alınmıştır. Üçüncü olarak Türkiye'nin stratejik bir hamlesi olan Libya UMH ile yapmış olduğu deniz yetki anlaşması ve askeri anlaşmalar etkiler ve tepkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Son olarak ise çalışmayı özelleştiren konusu itibari ile bölgede bu bahsi geçen süreçlerle bağlantılı olan IRINI operasyonunun amaç, kapsam ve etkileri bakımından Türkiye'nin dış politikası ele alınmıştır.

2. LİBYA HÜKÜMET YAPISI, BM KARARLARI VE SORUNA DÂHİL AKTÖRLER

Libya 1969 ile 2011 yılları arasında Kaddafi yönetiminde kalmıştır. 2011 yılında Tunus'ta Arap Baharının ilk kıvılcımları çıkınca Libya'da da hükümet karşıtı ayaklanmalar başlamıştır. BM 26 Şubat 2011'de, karışıklıkların büyümesi ve yayılmasıyla Libya için 1970 sayılı Güvenlik Konseyi kararı çıkarmıştır. Libya'daki durumları incelemek için bir Komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Burada Libya'daki şiddet ve insanlık suçu sayılan unsurların Uluslararası Ceza Mahkemesine (UCM) bırakılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bilindiği üzere UCM, Roma Statüsüne dayanak olarak işleyen bir uluslararası yargı mekanizmasıdır ve Roma Statüsüne taraf olmayan Libya'nın mevcut devlet yargı organlarıncaya yargılanması istenmiştir. 1970 sayılı bu karar UCM'ye bir başvuru niteliğindedir. Bu başvuru Statüye taraf olmayan devlet veya kişiler için hazırlanmış Roma Statüsünün 13/b maddesi uyarınca yapılmıştır.

BM 1970 sayılı kararının en önemli hususu hava sahasının uçuş yasağı ve silah ambargosunun uygulanma isteğidir. BM üyesi devletlerin bölgede gemi, uçak veya başka bir yolla silah alışverişini engellenmesi ve denetlenmesi kararı alınmıştır. Buna göre "Libya Arap Cemahiriyesi'ndeki durumla ilgili ciddi endişeyi ifade etmek ve sivillere yönelik şiddet ve güç kullanımını kınamak" (UN Security Council, S/RES/1970, 2011) ifadeleri kullanılarak bir dayanak oluşturulmuştur. 1970 sayılı BM kararından sonra çatışmalar durmamış ve müdahaleye giden yolu açan yeni BM kararı alınmıştır.

1970 sayılı BM kararı ardından Libya müdahalesine yönelik asıl karar 1973 sayılı karardır. 1973 sayılı BM kararı responsibility to protect/koruma sorumluluğu (R2P) ilkesi ile sivilleri korumak için gerekirse askeri müdahale edilir gerekçesi ile ele alınmıştır (Briefing, 2017). 2011 yılından BM'nin bu kararı Kaddafi rejiminin sivillere yönelik insan haklarına aykırı eylemlerinin durdurulmasını, AB üyelerinin Libya üzerindeki uçuş yasağına uymasını, AB ve BM üyelerinin iş birliği içerisinde anlaşmalar yaparak insani yardımı oluşturması, silah taşıdığı inanılan gemilerin tespit edilmesi ve silah ambargosuna uyulması ve halkın korunması gibi ele alınan konuları içermektedir (UN Security Council, S/RES/1970,2011). NATO müdahalesinin gerçekleşebilmesi için kanıtlanabilir bir gerekçenin olması

gerekmektedir ve sivillere yönelik 1973 sayılı BM kararında öne sürülen insanlık dışı müdahaleler buna gerekçe gösterilmiştir.

2011 yılı Libya için bir dönüm noktası olmuştur. NATO harekâtı ve buna ek olarak BM destek misyonu bölgeye müdahale etmiştir. NATO müttefiklerinden ABD, Fransa, Kanada, İngiltere 2011 Martında Libya'ya Operation Unified Protector (OUP) adını verdikleri operasyon düzenlemişlerdir. Yine BM'nin 1973 sayılı kararı ile birkaç BM üyesi devlet, Odysseey Dawn Operasyonu kapsamında sivilleri koruma gerekçesiyle acil askeri eylemde bulunmuştur. Bu operasyon NATO merkezli değil ABD öncülüğünde çok taraflı koalisyon ile olmuştur (NATO, 2015). Bu operasyon sürecinde Fransa yoğun bir çaba göstermiştir. Kaddafi ise 11 Ekim 2011'de öldürülmüştür (Briefing, 2017).

2012 yılından BM kontrolü ile yapılan yeni yönetim yapısının ilk seçimi Libya'daki karışıklığı sona erdirmemiş, 25 Haziran 2014'de yapılan ikinci seçimde (UN Security Council Press SC/11489-AFR/2940, 2014) ise Trablus ve Tobruk merkezli iki yönetim ortaya çıkmıştır. Trablus merkezi Genel Ulusal Kongre, Tobruk merkezli olan ise Temsilciler Meclisi yasama organı olarak belirlenmiştir (Yaycı, 2020). 2014 seçiminin kutuplaşmayı gideremeyip istikrar getirememesi ile BM Libya Misyon Kurulu güvenlik sorunları nedeniyle özellikle Bingazi ve Trablus'taki şiddet eylemlerine sık sık uyarı yapmaya başlamıştır.

17 Aralık 2015'te Libya Siyasi Anlaşması imzalanmış (T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2016), bu iki yapı 2015'te birleşerek Ulusal Mutabakat Hükümetini (UMH) oluşturmuştur (United Nations, 2015) BM, AB ve Türkiye UMH'yi tanımaktadır. BM Güvenlik Konseyinin 23 Aralık 2015'te oybirliği ile aldığı 2259 sayılı karar resmi olarak Libya Hükümetinin UMH olduğuna dairdir (AB Türkiye delegasyonu, 2021). Ancak Trablus yönetimi yani Genel Ulusal Kongre UMH'nin oluşturulması ile kapanmış, bu da yeni bir karışıklık sürecinin başlangıcı olmuştur (UN, 2014). Buradaki önemli nokta siyasi olarak BM'nin Libya'da bir girişimi ve kararı olsa da askeri olarak bunun zor olmasıdır. Ortak bir askeri yapının oluşturulmasının zorluğu Libya'nın farklı aktörlere çatışma alanı olmasına neden olmuştur.

2018 Mayısında Libya'daki karışıklıklar yüzünden BM Paris Libya Konferansı düzenlenmiş, ardından 2018 Kasım'da Palermo Libya Konferansı düzenlenmiştir (Yaycı, 2020). 2019'da Kaddafi'nin devrilmesinde de payı olan General Hafter'in UMH'yi devirmeye yönelik girişimleriyle iç karışıklık dönemi devam etmektedir. Hafter ordusuna Libya Ulusal Ordusu denmektedir. Merkezi Bingazi'dir. General Hafter Rusya, Mısır ve BAE tarafından ve Türkiye'nin Libya UMH ile yapılan anlaşmasından sonra özellikle Yunanistan ve GKRY tarafından desteklenmektedir. Kaddafi rejimine karşı olan ABD ve Fransa gibi ülkeler Kaddafi'nin devrilmesinden sonra BM 2259 sayılı kararı ile meşru olan UMH'ye aksine pratikte destek vermemiştir. Bunun yerine bu sefer UMH'ye karşı savaşan Hafter'i dolaylı yollardan desteklemektedirler. Hafter'i destekleme gerekçeleri ise Hafter'in IŞİD ile bölgede mücadele ettiğini savunuyor olmasıdır (French Minister for Europe and Foreign Affairs, 2019; Blanchard, 2020).

Hatta Türk Dışişleri Bakanlığı Fransa'ya Hafter desteğine karşın hem Türkiye'yi kötöleyen ifadeler için hem de bölge çatışmasını körüklediği için sık sık uyarıda bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

2020 Ocak ayında Berlin Libya Konferansı düzenlenmiştir. Bu Konferansta 55 maddelik barışa yönelik kararlar alınmıştır (Berlin conference on Libya, S/2020/63) Konferansa Libya UMH Başbakanı Faye El Sarraj ve General Hafter de davet edilmiştir. Buna göre 5+5 komitesi ile her iki tarafın katılımı olan ortak komite kurulmuştur (UN Security Council, S/RES/2510, 2020). 2019'dan beri Türkiye ve Rusya arabuluculuğu ile bir anlaşmaya varılmaya çalışılmışsa da Hafter'in anlaşma önerilerini imzalamaması ile bir neticeye varılamamıştı. Hatta Hafter Libya'nın doğusundaki petrol ihraç limanlarını kapatmıştı.

Bu süreçte Hafter'e Yunan desteğinin somut emaresi ise Berlin Konferansı öncesinde Bingazi'ye giden Alman dışişleri bakanının ardından Yunanistan'a gitmesi, sonra da Hafter ile Yunan Dışişleri Bakanının Atina'da görüşmesidir (Grec Minister of foreign affairs, 2020) Yine de Berlin konferansına Yunanistan'ın davet edilmemesi Yunan tarafını rahatsız etmiştir. En nihayetinde gerçekleştirilen Berlin Konferansı ile hem Hafter birlikleri uyarılmış hem de ortak katılımcı bir hükümet yapısı önerilmiştir. Konferansta Libya'daki taraflar anlaşmaya çağırılmış olsa da bu süreç petrol geliri paylaşım sorunu ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır, Fransa ve Yunanistan gibi devletlerin General Hafter yanlı siyasi çabaları ile sorun sürmeye devam etmektedir.

Sorunun başka alanlara yayılarak devam etmesinde AB'nin Berlin konferansı sonrası Akdeniz'de IRINI operasyonunu başlatması bir etkidir. 2020 Mart ayında başlayan operasyonun Türkiye'yi Libya konusunda sıkıştırmak olarak yorumlanabilmesi mümkündür. BM'nin Libya'ya Silah ambargosunun denetlenmesi gayesi ile başlamasına rağmen pratikte denetimin daha çok Türkiye'yi dizginleme çalışması amacıyla olduğu söylenebilir. Zamanlama, operasyona katılan devletler ve denetim yaptıkları Türk ticari gemileri göz önünde alındığında ortaya AB'nin Akdeniz'de güç mücadelesi sonucu çıkabilir.

Bölgedeki Rus varlığı General Hafter'e destek bakımından paralı asker şirketi Wagner üzerindedir. Şirkete ait 1200 asker Libya'dadır (Cragin and Lachlan, 2020). Şirketin mali desteğini ise ABD savunma bakanlığının yayınladığı raporda da belirtildiği üzere BAE sağlamaktadır (The Defense Intelligence Agency (DIA) report, 2020). Yani Rusya silahlı kuvvetleri ile bir varlıktan ziyade Kremlin ile yakın bağı olan güvenlik şirketine ait paralı askerler aracılı ile bölgede varlığını korumaktadır (Megerisi, 2020). Bu konuda BM, Wagner'a ait askerlerin Hafter yönetimindeki ordunun petrol alanlarını ablukaya alınmasında etkisinin olduğunu ve bundan dolayı bölgedeki çatışmaların yabancı askeri varlıklar nedeniyle daha da zorlaştığını dile getirmiştir (UN Securit Council, SC/14243, 2020). Diğer yandan Rusya Libya'daki taraflara BM Libya müzakerelerinde arabuluculuk yaparak etkili olmaya çalışmaktadır. Buna Türkiye'nin Libya konusundaki BM arabuluculuğu ve girişimlerine Rusya ile etkileşimi bakımından bakmak gerekmektedir.

2020 yılından Trablus kentine yönelik saldırıların sürmesi ve iç karışıklığın yoğunlaşması itibari ile Libya UMH, Hafter öncülüğündeki LUO'ya karşı operasyon başlatılmıştır. "Barış Fırtınası" adı verilen bu operasyon 25 Mart 2020 tarihinde başlatılmıştır (T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Ancak Berlin konferansının şartları ve müzakereler sonucunda 23 Ekim 2020 ateşkes ilan edilmiştir (UN, 2020). Ardından 2021 Şubat ayında İsviçre'de BM öncülüğünde gerçekleştirilen Libya Siyasal Diyalog Forumu neticesinde alınan karar ile 75 kişilik kabine isimleri belirlenmiştir (The Atlantic Council; UN, 2020). Yeni Libya yönetimi için 24 Aralık 2021 tarihi cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri tarihi olarak belirlenmiştir (UN News, 2020). Bu tarihe kadar geçici Başbakan Abdülhamid Muhammed Dibeybe ve Cumhurbaşkanlığı statüsü yerine geçen başkanlık konseyi başkanlığına Muhammed Menfi seçilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Trablus ve Tobruk olarak ikiye bölünmüş meclis yani UMH 2021'de nihayet ortak bir geçici meclis oluşturarak güvenoyu sorununu da ortadan kaldırmıştır.

3. YUNANİSTAN'IN DOĞU AKDENİZ'DEKİ GİRİŞİMLERİ

Doğu Akdeniz; Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları konumu itibari ulaşım bakımından önemli hem de enerji kaynağı varlığı ve enerji nakil güzergâhı olması nedeniyle uluslararası ilişkilerin kilit noktalarındandır. Suriye iç savaşı, Filistin çatışmaları ve Libya'daki karışıklıklar güncel ana sorunlar olarak Doğu Akdeniz'de yerini almaktadır. Güç mücadelesi bakımından kilit öneme sahiptir.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon yatakları 21. Yüzyıl başlarında işlenebilir hale gelmesiyle önemli bir ekonomik mesele haline gelmiş ve bölge ülkeleri arasından sorunlara neden olmaktadır. 2010 yılından ABD Jeolojik araştırma Merkezi (USGS- Geological Survey) bir rapor yayınlanmıştır (Yaycı, 2020). Bu rapora göre Kıbrıs ve Lübnan, Suriye ve İsrail arasındaki bölgeye denilen Levant Havzasından 122 trilyon kübik feet (3,45 trilyon metreküp) doğal gaz ve 1,7 milyar varil petrol varlığı kaydedilmiştir (Schenk et al., 2010). Petrol kaynağı bakımından ziyade doğalgaz rezervi bakımından bu oran önemlidir. Çünkü BP 2020 enerji raporuna göre dünyada toplam keşfedilmiş doğalgaz rezervi 7.019 trilyon kübik feet (198 trilyon metreküp)'tir (BP Statistical Review of World Energy 2020). Bu açıdan Levant Havzasındaki bu miktar Türkiye'nin 572 yıllık hidrokarbon ihtiyacını karşılamaktadır (BAU DEGS, 2021).

Doğu Akdeniz ülkelerinin petrol ve doğal gaz üretim ve tüketim değerlerine bakıldığında Mısır ve Suriye, örneğin, 2011 verilerine göre üretici konumundayken Türkiye ve Yunanistan tüketici konumundadır (Ediger, Balkan ve McDonald, 2012). Bu da iki ülke arasında sorunların günümüz yansımalarına kaynaklık etmektedir. Dolayısıyla bölgedeki enerji kaynağı itibari ile Türkiye'nin güvenlik riski daha da artmaktadır

Yunanistan ile yaklaşık 200 yıldır süren sorunlar nedeniyle sık sık yaşanan askeri, siyasi ve ekonomik çözümsüzlükler mevcuttur. Yunanistan hak talepleri ve iddiaları yüzünden Türkiye açısından önemli dış politika güncelerinden olmaya devam etmektedir. Yunanistan'ın Ege Adalar denizindeki

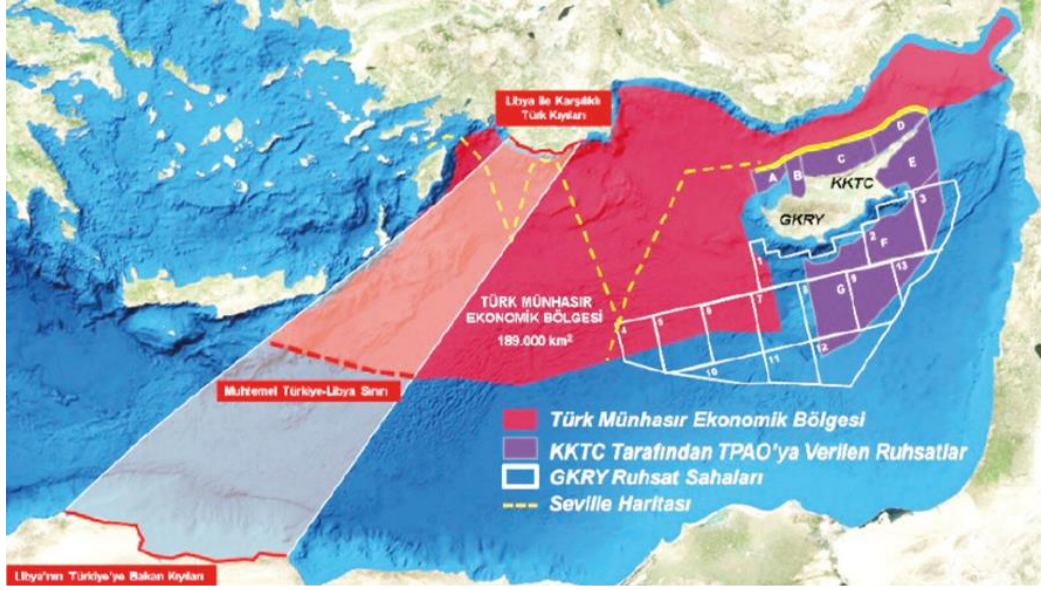
sorunlu yaklaşımına ek olarak Doğu Akdeniz'deki girişimlerini Türkiye'nin dış politikasında stratejik adımlar atarak bertaraf etmesi gerekmiştir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e uzanan sorunlu yaklaşımı Türkiye'nin Libya konusundaki yaklaşımlarına etki etmektedir.

Yunanistan'a Ege Denizi'nde anlaşmalar ile devredilmiş ada, adacık ve kayalıklar bulunmaktadır. Diğer yandan Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar da mevcuttur. Yunanistan'ın bu kara parçaları üzerinde de hak iddia etmesi elbette ki uluslararası hukuka aykırı bir durumdur. Anlaşmalarda isimleri geçmeyen bu kara parçalarının doğal olarak Türkiye'ye geçmesi gerekmektedir. Hatta Yunanistan Kaş'a sadece 2.1 kilometre olan Meis adasından dolayı Doğu Akdeniz'de hak iddia etmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). Bu yaklaşım ile Yunanistan kıta sahanlığını ana karadan başlatılması gerekliliğini reddetmekte ve ada ülkesi gibi davranmaya çalışmaktadır.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim dairesinin açıklamasına göre Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletler Türkiye, KKTC, Mısır, Lübnan, Suriye, Filistin Gazze bölgesi, İsrail ve GKRY'dir ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre bu devletlerin bölgede söz hakkı vardır. Bölgede faaliyet gösteren şirketler ise Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), ABD'li Exxon Mobil ve Noble, Fransız Total, İtalyan Eni, Güney Koreli Kogas, Katar Petroleum, İngiliz BG ile İsrailli Delek ve Avner şirketleridir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020).

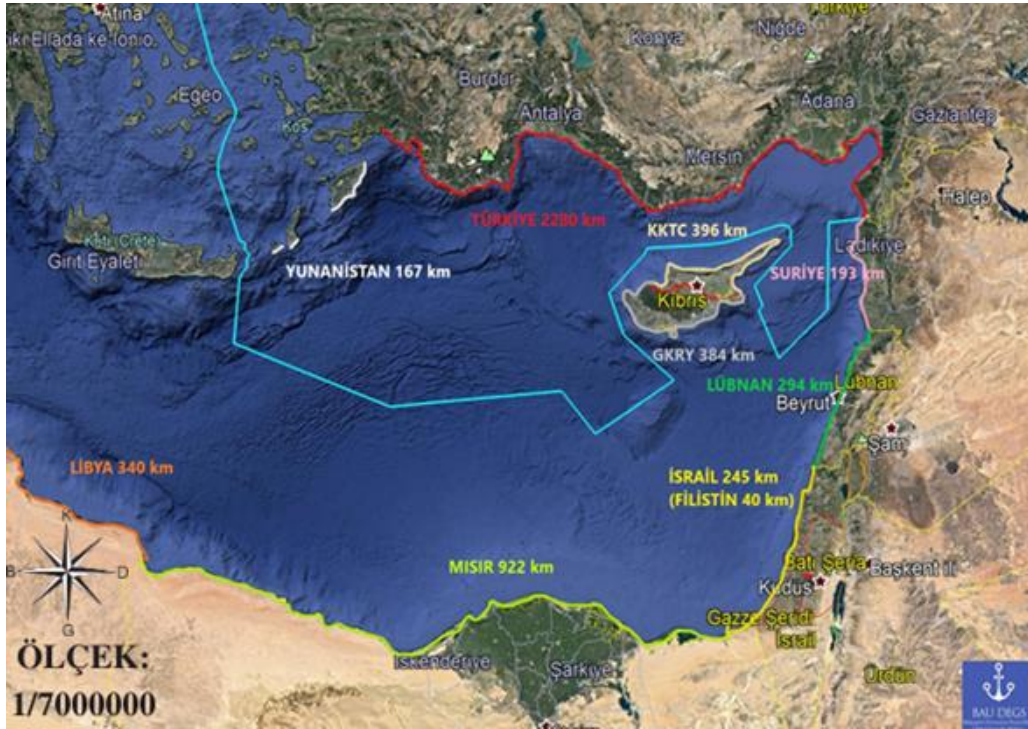
Türkiye GKRY'nin deniz yetki alanına yönelik girişimlerini reddederek özellikle 32 16' 18" doğu boylamından itibaren Kıbrıs Adası'nın Batı tarafında kalan deniz alanının Türkiye'nin meşru yetki alanı olduğunu belirtmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). Ancak Harita 1'de görüldüğü üzere Türkiye'nin beyanlarına aykırı olarak Yunan destekli Rum tarafı deniz yetki alanını KKTC ve Türkiye alanını ihlal ederek duyurmaya çalışmakta, hatta enerji şirketlerine ihaleler ile arama belgeleri verme teşebbüsünde bulunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). Oysaki Yayıncı Doktrini olarak da anılan Harita 2'de kıyı uzunlukları üzerinden "Türk Deniz Yetki Alanları (Mavi Vatan)" yaklaşımı, "Hakkaniyet", "Coğrafyanın Üstünlüğü", "Oransallık" ve "Kapatmama" ilkeleri ile ahde vefa prensiplerine de sadık kalarak adaletli bir paylaşımı savunmaktadır. Türkiye Doğu Akdeniz'de en uzun kıyıya sahip devlettir (BAU DEGS, 2021).

Harita 1. GKRY'nin İddia Ettiği Ruhsat Sahaları ve Türkiye MEB'i ile TPAO'nun Ruhsat Bölgeleriyle Çakışma Alanları

Kaynak: BAU DEGS, 2021

Harita 2. Doğu Akdeniz'de Devletlerin Kıyı Uzunlukları

Kaynak: BAU DEGS, 2021

Türkiye Doğu Akdeniz Mühnasir Ekonomik Bölge (MEB) konusunda özellikle 2003'ten beri Yunan-Rum kesimi ile sıkıntı yaşamaktadır. Değınildiğı gibi Yunanistan'ın hukuk dışı hak iddiası Kıbrıs sorunu üzerinden de yürütölmeye çalışılmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 2003 yılında MEB ilan ederek Türkiye ve KKTC'nin hak gaspında bulunmuştur. Ayrıca Mısır ile aynı yıl

yetki sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Ardından 2007'de Lübnan (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2007) ile ve 2010'da İsrail ile yetki sınırlandırma anlaşması imzalamıştır (Yaycı, 2011).

Lübnan ile İsrail'in kendi aralarında da denizler üzerinde haklar bakımından uyuşmazlık olduğunu ve bunun Doğu Akdeniz sahasında bir etken olduğunu da not etmek gerekmektedir. Lübnan; İsrail ve GKRY arasından yapılan MEB anlaşmasının kendi alanlarını ihlal ettiği yönünde söylemlerini dile getirmiştir. Bu durum Türkiye'nin Libya UMH ile yaptığı Mutabakat Muhtırasının Lübnan'ın hakkını gasp etmediğinden Lübnan'ın Türkiye yanından yer alması ve Türkiye ile deniz yetki alanı anlaşması sürecine girmesi Lübnan için daha yararlı bir adım olabilecektir. Bu açıdan Lübnan'ın GKRY ile anlaşması ülkenin İsrail ile olan anlaşmazlıklarında kendi aleyhine sonuçlanmıştır.

Aslen GKRY'nin Doğu Akdeniz yaklaşımı ile 2003'te Mısır ile anlaşması Türkiye'nin hakkını ihlal ederken, 2010 yılında imzaladığı İsrail ile anlaşması ise Lübnan'ın hakkını ihlal etmektedir. Bu açıdan Yunanistan ve GKRY'nin üyesi oldukları AB'nin deniz alanları konusundan yetkisi ve hakkı olmamasına rağmen imzalanan bu anlaşmaları hukuk dayanağı olarak göstererek Yunan ve Rum taraflarını desteklemesi taraflı bir yaklaşım olmaktadır. AB bu konuda yetkili bir mercii değildir. Bu bakımdan tarafsız kalması Türkiye-AB ilişkileri bakımından daha hakkaniyetli olacaktır.

Yunanistan AB'nin de desteğini alarak 2011'de başlayan Libya'daki karışıklıklardan yararlanarak Girit'in güneyinde hidrokarbon araştırma sahası ilan etmiş ve ihaleye vermiştir. Bu ihale AB resmi gazetesinde yayınlanmıştır (Official Journal of the European Union, 2011). Bu ihlal hem Libya'nın haklarına hem de Türkiye'nin deniz alanları haklarına yöneliktir. Çünkü bahsi geçen alanlar Libya ve Türkiye'nin yetki alanları ile kesişmektedir.

GKRY da hak iddia ettiği MEB üzerinde 2017 yılına kadar farklı tarihlerde ruhsat ihaleleri vermiş ve yabancı petrol şirketleri bu ruhsatları aslından uluslararası hukuk anlayışına uymamasıyla birlikte aldığı iddia edilmiştir. GKRY hem KKTC'nin hakkını gasp etmekte hem de Türkiye'nin MEB sınırları ile örtüşen alanları gasp etmektedir (Yaycı, 2020).

Yunanistan bölgede Türkiye karşıtı olan aktörleri kendi yanına çekerek güç kazanmaya devam etmektedir. Sık sık Ege adalarının silahsızlanma kuralını zaten ihlal eden hatta adalarda askeri tesisler bulundurup F-16 ile uçuş yapan Yunanistan, bunu iş birliği yaptığı diğer devletler ile askeri tatbikatlar ile sürdürmektedir. Örneğin Yunanistan ve BAE tatbikatında Girit adasında her iki ülkenin askeri tatbikat için F-16'ları görülmüştür. Diğer yandan 2021'in ilk günlerinde Yunanistan bu sefer Suudi Arabistan ile Doğu Akdeniz'de askeri tatbikat yapacağını duyurmuştur (Bianco ve Rocha, 2021).

Bu süreç Yunanistan'ın Doğu Akdeniz için BAE, İsrail ve GKRY arasında yoğun askeri ve siyasi ilişkilerin olduğu dönemdir. Hem İsrail ile BAE arasından F-16'ların F-35 ile yenileme kararı da bu döneme denk gelmektedir. Ayrıca İsrail ve Yunanistan arasında askeri uçuş eğitim anlaşması

yapılmıştır (Bianco ve Rocha, 2021). Bu bakımdan Doğu Akdeniz’de Yunanistan; BAE ve İsrail askeri tatbikatları ile boy göstermektedir. Bunu diğer devletler ile yaptığı askeri anlaşmalar takip etmektedir.

Bölgede Türkiye’ye karşı BAE, Mısır, GKRY, Yunanistan ve Fransa’dan oluşan bir ittifak söz konusudur. Yunanistan’ın hava ve deniz sahalarının Türkiye tarafından işgal edildiği dile getirilerek bu ülkeler bakanlar düzeyindeki toplantılar ile Türkiye’nin Libya Mutabakat Muhtıralarını tanımadıklarını, Yunanistan’ı desteklemek adına bir ağızdan dile getirmektedirler (The UAE Minister of Foreign Affairs and International Cooperation, 2020). Hatta ABD Dışişleri Bakanı Pompeo’nin Girit adası kuzeyinde bulunan ABD üssünde yapılan konuşmasında (The USA Embassy in Greece, 2020) “Doğu Akdeniz’de istikrar için Yunanistan’ı bir sütun olarak görüyoruz” demesi oldukça yanlı bir tavır olmuştur (The USA The Department of the Navy, 2020). ABD’nin hem GKRY’yi hem Yunanistan’ı öncesinde de İsrail ve BAE’yi ziyaret etmesi Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi yalnızlaştırmaya ve gücünü kırmaya yönelik bir iş birliğinin söz konusu olduğunu gösterebilir.

Yunanistan’ın Doğu Akdeniz konusundaki girişimleri NAVTEX ilanları bakımından da değerlendirilebilir. Azerbaycan-Ermenistan çatışması sırasından bu gerginliği fırsat bilerek Türkiye sorumluluğunda olan bölgede NAVTEX ilan etmiştir. Türkiye Antalya NAVTEX istasyonunda bu bölgelerin Türkiye sorumluluğunda olduğunu tekrarlayarak karşılık vermiştir. 12 Ekim 2020 tarihinde hem Türkiye hem de Yunanistan Dışişleri Bakanlıkları bu konularda açıklamalarda bulunmuştur. Yunanistan kendi kıta sahanlığında arama yapan Türkiye’yi “saldırgan” diyerek suçlamıştır (Greece Minister of Foreign Affairs, 2020). Türkiye özellikle Oruç Reis’in arama faaliyetlerinin Türk kıta sahanlığında olduğunu, Yunanistan’ın sık sık bir dayanakmış gibi gösterdiği Türk deniz alanlarını işgal eden Sevilla haritasının hukuki hiçbir değeri olmadığını, bunun ABD ve AB tarafından kamuoyuna da duyurulduğunu vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu eylem Yunanistan’ın aktif bir Doğu Akdeniz politikası uygulamaya çalıştığını göstermektedir. Bu gibi gelişmeler elbette ki Türkiye’nin karşı hamle yapmasına bir dayanak haline gelmektedir. Bu aktif Yunan girişimlerinin Batı desteği ABD yanı sıra AB’den de gelmektedir. Örneğin 2 Ekim 2020’de yapılan AB Liderler Zirvesinde Türkiye yaptırım tehdidi ile Doğu Akdeniz’de geri adım atmaya zorlanmıştır. Bu bakımdan AB’nin Yunan yanlı tavrına binaen Yunanistan ve Türkiye görüşmeleri NATO nezdinde yürütülmeye çalışılmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasından istikşafı görüşmeleri (Türk Yunan keşif görüşmeleri) süreçteki gelişmelerde sorunlu sürmeye devam etmektedir. İstikşafı görüşmeleri 2002’de başlamış ve 61 görüşme gerçekleşmiştir. Bu 61 görüşmeden sorunların çözümüne yönelik somut adımlar çıkamamış ve uzlaşılabilen konular süregelmiştir. Son görüşme özellikle Doğu Akdeniz meselesinin iyice tırmandığı 2020 ve 2021 yılı itibari ile 25 Ocak 2021’de başlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Ayrıca aynı tarihlerde Fransa ile Yunanistan arasından Fransa’dan 18 adet Rafale jet uçak alım anlaşması olmuştur (The Parliament of Greece, 2021). Fransa Yunanistan’a açık desteğini göstermeye devam etmekte (French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 2021) ve bu tarihlerin özel olarak seçilip seçilmediğine

yönelik de dikkat çekmektedir. Fransa savaş uçak ve gemilerinin Doğu Akdeniz'de bulunmasının ardından İngiltere de benzer bir tatbikat katılımında bulunacağını bildirmiştir (The UK Royal Navy, 2021). Görülmektedir ki 2020 yılı Yunanistan için ABD, Fransa, BAE, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan ve İngiltere ile Doğu Akdeniz'de askeri tatbikat yapması ile öne çıkmış ve 2021 bu sürecin daha da yoğun geçeceği bir yıl olabilecektir.

4. TÜRKİYE VE LİBYA: ETKİLER VE TEPKİLERLE MUTABAKAT MUHTIRALARI

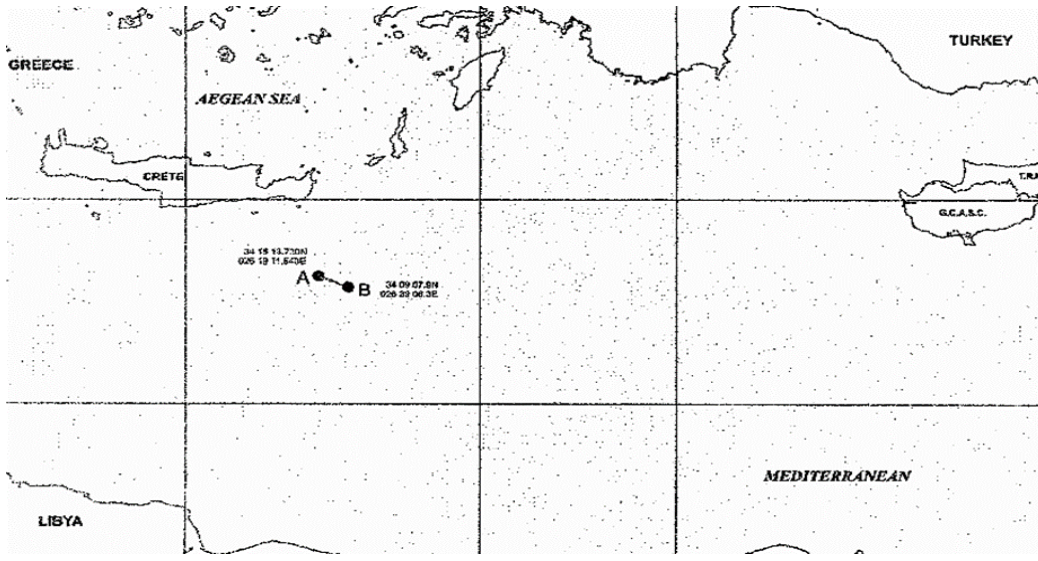
Bir önceki başlıkta aktarılan gelişmeler ışığında Türkiye bölgede kendisine yönelik yapılan sıkıştırma hamlelerine cevap olarak hukuksal çerçevede hakkaniyetli olan bir yol seçmiş ve Libya UMH ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Uluslararası hukuka aykırı eylemlerden kaçınarak Libya ile ikili anlaşma hakkını kullanmıştır. Yunanistan meselesinde sık sık savunma amaçlı yaptığı dış politikasında bu sefer girişken bir yol seçmiştir.

Doğu Akdeniz'de doğal kaynakların keşfedilmesinden sonra Yunanistan'ın yanına başka devletlerin askeri, siyasi ve ekonomik desteğini almaya çalışarak güç elde etme çabaları diğer devletlerin de çıkarları göz önünden bulundurulduğunda artmıştır. Türkiye'nin bu konuda kıyılarındaki söz hakkını koruması ve coğrafi hak savunması için hukuki süreci kullanarak stratejik bir karşılık vermeyi seçmiştir. Bu açıdan 27 Kasım 2019'da Türkiye ile UMH arasından imzalanan "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması" ve "Güvenlik ve Askeri İş birliği Anlaşması" (Mutabakat Muhtıraları) imzalanmıştır (T. C. Resmî Gazete, 2019). Aralık 2019'da bu anlaşmalar TBMM onayından geçmiştir (T. C. Resmî Gazete, 2019). Bu anlaşma çerçevesinde Libya UMH talebi ile Türkiye Libya'ya asker göndermiştir. Hatta 2021 Ocak ayından itibaren Libya'daki Türk askerlerinin kalma süreleri 18 ay daha uzatılmıştır (TBMM kararı, 2020).

Bu anlaşmaların ilk girişimleri aslında 2012 yılında başlatılmıştır. Özellikle 2003 ve 2010 yılları arasından Yunan-Rum taraflarının Türkiye'nin haklarını ihlal etmesine karşılık olarak 2012'de Türkiye'nin karşı diplomasi hamleleri başlamıştır denilebilir. Nisan 2012'de Trablus'ta imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Geçiş Hükümeti Arasında Libya Ulusal Polisinin Eğitimine ve Kapasite Geliştirmesine İlişkin İş birliği Konulu Mutabakat Muhtırası" (T.C. Resmî Gazete, 2012) ve "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Geçiş Hükümeti Arasında Libya hükümeti Arasından Asker Eğitim İş birliği Mutabakat Muhtırası" (TBMM Dışişleri Komisyonu, 2012) bu sürecin temelleridir denilebilir.

2019 tarihli Mutabakat Muhtırasının Madde I Paragraf 1 ile koordinatlar Harita-3'te gösterildiği şekilde belirlenmiştir. Buna göre A noktasında başlayarak B noktasında bitmektedir. A noktası 34°16' 13.720" K- 026° 19' 11.640"D, B noktası ise 34°09' 07.9"K- 026° 39' 06.3"D koordinatlarına sahiptir (Mutabakat Muhtırası, 2019).

Harita 3. Libya UMH ile Türkiye Arasından Kıta Sahanlığı ve MEB Sınırları

Kaynak: Akdeniz’de deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin Mutabakat Muhtırası, 2019.

Bu Mutabakat Muhtırası Madde IV ile ileride sorunlarla karşılaşılması durumunda BM şartının 33. Maddesine atıfta bulunularak diplomasi yöntemiyle çözümlenmesine karar verilmiştir. Böylelikle BM Sekreteryasına da bildirilen Mutabakat Muhtırası bir kez daha BM’ye atıf yapılarak bölgede Türkiye’nin yetki alanının hatları netleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Madde IV 3. Paragraf Türkiye veya Libya’nın başka üçüncü bir devlet ve devletler ile MEB konusundan görüşmeye başlamasında diğerini bilgilendirecektir (Mutabakat Muhtırası, 2019). Bu da Türkiye’nin Libya’nın başka devletlerle anlaşma yoluna gitmesi ihtimalini aleyhine gelişmelerin olmasının önüne bir engel olarak görülebilir.

2019 yılındaki anlaşmalara tepki olarak Yunanistan’ın ilk hamlesi durumu protesto etmek için Libya’nın UMH temsilcisi olarak Atina Büyükelçiliğinde bulunan Muhammed Menfi’yi sınır dışı etmesi olmuştur (Aljazeera, 2019). Menfi şu an önceki başlıklarda belirtildiği üzere 24 Aralık 2021’de Libya’da olması öngörülen seçimlere kadar Cumhurbaşkanlığı seviyesindeki başkanlık konseyini başkanı olarak seçilmiştir. Bu gelişme ile Yunanistan bu sefer Menfi’nin seçilmesini memnuniyetle karşıladıklarını belirterek 2021 Şubat ayında Trablus’ta Yunan büyükelçiliğini yeniden açma kararını Dışişleri Bakanlığı sayfasından duyurmuştur. Ancak Libya’ya destek mesajı verirken Libya’daki yabancı askerlerin ülkeden çıkması ön şartı vardır diye de eklemektedir (Greece Minister of Foreign Affairs, 2021). Buradaki kasıt elbette ki Libya’daki Türk askeri varlığına yönelik Libya’ya mesaj vermektir.

AB’nin ve başta Yunanistan’ın Türkiye tepkileri, kendi aralarındaki iş birlikleri çerçevesinde askeri alanda da görünmektedir. Libya’ya uygulanan 2011 BM ambargo kararının denetlenmesi için AB’nin şemsiyesi altında IRINI operasyonu ile Akdeniz kıyılarının denetlenmesi denetimden ziyade Türkiye’ye bir tepki ve karşı hamle olarak yorumlanmaktadır. 2020 Mart ayında başlatılan IRINI Operasyonu başta Alman, Yunan ve İtalyan firkateynlerinden oluşmakta ve deniz komutası bir Yunan

komutan tarafından yapılmaktadır (EUNAVFOR MED Operation IRINI, 2020). Bu operasyonun aslen silah ambargosu denetimi dışında Türkiye'nin ticari faaliyetlerini sekteye uğratmak ve Yunanistan etkisiyle tansiyonu yükseltmek olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Akdeniz kıyılarının BM dayanağı ile ve AB şemsiyesi atında güvenlik amaçlı denetim iddiasının pratikte teorisine pek de uymadığı görülebilir.

Türkiye Libya Mutabakatı Muhtırası ile Doğu Akdeniz'de hiçbir devletin hakkı olan alanlara haksuz bir müdahalede bulunmadığının altını çizmektedir. Böylece Mutabakat Muhtırası Türkiye'nin diğer ülkeler ile her zaman anlaşmaya hazır olduğunun bir örneğini göstermektedir. Ancak önemli bir husus vardır ki Türkiye GKRY'yi bu diyalog sürecinin dışından tutmaktadır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). Yani Türkiye deniz yetki alanları konusundan tüm ülkeler ile görüşmeye hazır olduğunu vurgularken burada GKRY'yi hariç tutmaktadır.

Türkiye'nin Mutabakat Muhtırası ile savunduğu hakları Sevilla haritasının ortaya koyduğu haksız olduğu düşünülen çözüm önerilerine de bir cevap olarak görülmelidir. 2007 yılında AB tarafından Sevilla Üniversitesinden Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Türkiye, KKTC ve GKRY arasında MEB'e dair çözüm önerisi istemiştir. İki akademisyenin bir kitapta (Vivero, 2007) yayınladığı bu haritaya göre ada ülkesi olmayan Yunanistan'ın kıta sahanlığı ana karadan başlaması gerekirken bu kıta sahanlığı Meis adasından başlamaktadır (BAU DEGS, 2021). Türkiye'ye sadece 6 millik kıta sahanlığı bırakılarak geri kalanı Yunanistan'a bırakılmaktadır. Bu şekilde Türkiye çıkış noktası bakımından izole edilmeye çalışılmıştır.

Sevilla haritası hukuki bir dayanak değil sadece bir üniversitenin öneri olarak yayınladığı haritadır. MEB'ler ikili anlaşmalarla tarafların mutabakata vardığı ve hukuki dayanak oluşturdukları bölgelerdir. Dolayısı ile herhangi bir üçüncü tarafın bu konuda bir yetkisi söz konusu değildir. Sevilla haritası Yunanistan'ın aykırı taleplerine dayanak oluşturmaya çalıştığı hukuki bir dayanağı ve uygunluğu olmayan bir iddiadır.

Libya UMH ile imzalana Mutabakat Muhtırası Türkiye'nin KKTC dışından Akdeniz'de ilk kez başka bir hükümet ile imzaladığı kıta sahanlığı anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile Türkiye'nin deniz alanlarından izole edilmesinin önüne bir engel konulmaya çalışılmıştır. BM'ye bildirilmesiyle de hem iki devletin egemenlik anlayışı çerçevesinde hukuki hem de uluslararası hukuk bakımından aykırı olmayan bir adımdır. Doğu Akdeniz'in batıda kalan sınırları bu şekilde belirlenmiştir. Zira Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-Rum taraflarının öne sürdükleri savları itibari ile Türkiye'nin Akdeniz'de deniz alanı 186 bin kilometrekare olması gerekirken 41 bin kilometrekare ile sınırlandırılmaya çalışılmaktadır (TBMM Kanun Teklifi, 2019). Libya Mutabakat Muhtıraları bu konuda karşılıklı verilen geç ama önemli bir adım olmuştur.

5. IRINI OPERASYONU GERÇEKTEN LİBYA’NIN İSTİKRARI İÇİN Mİ?

IRINI operasyonu (Avrupa Birliği Akdeniz Deniz Gücü/EUNAVFOR MED IRINI) AB’nin BM’nin 2011’de 1970 sayılı, 2016 tarihli 2292 ve 2020 tarihli 2526 sayılı kararları ile Libya’ya uygulanmasını öngördüğü silah ambargosunun denetlenmesine yönelik bir operasyon olarak ortaya çıkmıştır. Libya’nın Berlin görüşmelerinden sonra 31 Mart 2020’de başlatılmıştır ve 31 Mart 2021 tarihine kadar süreceği öngörülmüştür. Libya’nın Berlin görüşmelerindeki siyasi kararlara da dayandırılan operasyon, AB üyesi devletlerin “siyasi kontrol ve stratejik yönlendirme” ifadeleri kullanarak uyguladıkları bir operasyon olmuştur (EUNAVFOR MED, 2021). Operasyonun 2020’de süresi bitince bu süre AB Konseyi kararı ile 2023’e kadar uzatılmıştır (EUNAVFOR MED, 2021).

IRINI operasyonu AB’nin Akdeniz deniz gücü EUNAVFOR MED Operation SOPHIA yerine geçmiştir. SOPHIA operasyonu Suriye savaşı sonrası düzensiz göç dalgasının önüne geçmek için AB Komisyonu tarafından üye devletlerin askeri gemileri ile katıldıkları Akdeniz’deki bir AB operasyonuydu. 2015’ten beri yürütülen operasyon artık sonlandırılarak yerine IRINI geçmiştir (EU Council Decision (CFSP) 2020/471). Böylelikle AB’nin yine Akdeniz’de bu sefer Libya meselesi üzerinden askeri gemi bulundurma süreci devam etmiştir.

IRINI Operasyonuna Fransa iki uçak ve bir donanma gücü ile en çok askeri araç ile katılan ülke olmuştur. Toplam yedi uçak, üç donanma gücü katılmıştır (EUNAVFOR MED, 2021). AB’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çatısı altında yer alan bir operasyondur. AB’nin askeri uygulamasıdır denilebilir.

IRINI Operasyonu Libya’ya silah erişimini engellemek için başlatılmasına karşılık bölgede özellikle Türk gemilerini hedef alması tartışmalı bir durumu doğurmuştur. Türk gemisine yapılan arama, operasyonun amacı ile örtüşmemektedir. Ayrıca IRINI kelimesinin Yunanca “barış” anlamına gelmesi ve deniz gücü kuvvet komutasında bir Yunan komutanın olması (EUNAVFOR MED, 2021) Yunanistan teşviki ile Türkiye’ye karşı bir sıkıştırma operasyonu olarak görülebilir. Kaldı ki IRINI operasyonu AB’nin NATO’ya ve BM tarafından tanınan Libya UMH’ye danışmadan uyguladığı bir operasyon olmuştur.

AB’nin Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin enerji kaynakları üzerinden bir güce sahip olması tüketici konumunda olan AB için olumsuz bir durum olabilecektir. AB’nin enerji politikaları için Akdeniz elzem konumdadır. Hatta Lizbon anlaşması ile birlikte enerji politikaları güvenliği bakımından daha da önemli olmuştur (Aksoy, 2014). Bu bakımdan hem bu gücü kırmak hem de üyesi olan Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı bölgede elini kuvvetlendirmek genel yaklaşımı olmaktadır. Yunanistan bu konuda Türkiye’yi provoke ederek, AB-Türkiye görüşmelerinde Türkiye aleyhine kararlar alınmasını ve de Türkiye’ye ekonomik yaptırımların olmasını istemektedir. Türkiye’nin Libya anlaşmaları ile elini güçlendirmesine IRINI operasyonu gibi eylemlerle set konulmaya ve bu meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Zira Libya’ya

silah nakli Libya UMH için mümkün değilken ve sıkı denetimdeyken aynı durumun Hafter tarafı için de uygulandığı söylene de Fransa, BAE ve bazı diğer ülkeler tarafından bölgeye silah naklinin söz konusu olduğu görülmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Dışişleri Bakanlığı açıklaması ile Mısır- Libya kara sınırından Hafter ordularına silah naklinin denetlenmesi gerekliliği hususunda uyarıda bulunan Türkiye, IRINI operasyonu kapsamında Türk bayraklı ticaret gemilerinin hukuk dışı denetlenmesine tepki göstermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). IRINI operasyonunun AB Komisyonuna ait resmi web sitesinden de duyurulan gelişme ile Türk bayraklı kargo gemisi “MV Roseline A” 22 Kasım 2020’de denetim için Alman Fırkateyni ekibi tarafından durdurulmuştur (EUNAVFOR MED, 2021). Bu denetim için IRINI Operasyon yetkilileri operasyonun yetkisi dâhilinde bir uygulama olduğunu savunmuş (AB Delegasyonu, 2021) olsa da AB BM’nin karar uygulayıcı değildir. Bu denetime ve silah zoru ile personelin alıkonulmasına yönelik Türk Dışişleri Bakanlığı IRINI operasyonunun tartışmalı ve taraflı bir operasyon olduğunu (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020) aktararak bu denetimi protesto eden bir açıklama yapmıştır.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu bu konuda IRINI operasyonunun Türkiye’ye karşı bir araç olarak kullanıldığını hatta Hafter ve destekçilerine bir destek operasyonu olduğunu açıklamıştır (Yüzbaşıoğlu, 2020). Şimdiye kadar en az aktif sekiz gemi denetimi olmuştur (EUNAVFOR MED, 2021). Tarafsızlık adına Türkiye Dışişleri Bakanlığı Suriye’den gelen uçakların tespiti veya BAE’den gelen silahların da denetimi gerekmektedir diyerek açık ve net konuşmuştur (Çam, 2020). Taraflı bir operasyon olması sadece kuzeyden Libya güzergâhlarının denetlenme yapılmasından kaynaklıdır.

IRINI operasyonunun aykırı eylemlerine ses çıkarmayan AB üyesi operasyon dışındaki ülkelerin buradaki sebepleri ise AB’nin fonlarından yararlanmaya devam etmek istemeleridir. İtalya’nın operasyonda yer alması hatta IRINI’nin merkez karargâhının Roma’da olması İtalya’nın Türkiye’nin Libya yaklaşımına fazla müdahale etmeyerek dengeli durmaya çalışan politikasını zedelemiştir. Ancak IRINI operasyonuna rağmen Türkiye ile iyi niteli ilişkileri Doğu Akdeniz’de sürdürme gayesinde olduğunu da operasyonun başlamışından sonra dile getirmesi İtalya’nın Doğu Akdeniz’de Libya konusunda Türkiye ile fazla zıtlaşmak istemediğini göstermektedir. Bu açıdan Yunanistan ve Fransa’dan ayrılmaktadır. İtalya’nın Akdeniz’de kıyısı olması ve AB üyesi olması operasyona bir aktör olarak katılmasını gerekli kılmıştır.

BM’nin ambargoya yönelik Libya için bir kararı olsa da bunun uygulayıcısı Türkiye’nin üyesi olmadığı bir ekonomik ve siyasi örgüt olan AB’ye ait değildir. BM’nin siyasi bir kararı olarak askeri ayağını da eğer varsa NATO çerçevesinde veya Güvenlik Konseyi kararı ile uygulanması gerekmektedir. Kaldı ki denetimlerin belirli bir alan içinde yoğunlaşması ise Libya’ya silah ambargosunun denetiminden ziyade Türkiye’yi egale etmeye çalışan AB varlığını işaret etmektedir. Karşılıklı kısımları olan Libya ve Türkiye’nin iyi ilişkiler içerisinde bölgede işbirliği yapması ve Libya’nın diğer üçüncü bir devlet ile anlaşmaya gitmesinin önüne kısmen ket vurulması bölgede

Türkiye'nin elini güçlendirecektir. Önemli enerji nakil alanı olan ve ayrıca enerji rezervi de bulunan Doğu Akdeniz'in Türk etkisinde kalması başta Yunanistan olmak üzere Fransa ve bazı AB ülkeleri ile Mısır ve BAE tarafından engellenmeye çalışılacaktır.

6. SONUÇ

Ege'den Türkiye'yi Anadolu sahillerine sıkıştırmak isteyen Yunanistan'a karşı Türkiye, uluslararası hukuktan doğan haklarını savunma gayretindedir. Bölgedeki ekonomik, siyasi ve askeri gücünü korumak adına yaşamış olduğu Yunanistan sorununda elini güçlendirebilmek için Doğu Akdeniz üzerinden deniz koridorunda kendine hareket sahası açması gerekmektedir. Libya UMH ile varılan uzlaşa ile hem Ege adalarına bir atıf yapılmış hem de Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın Türkiye'yi sıkıştırma çabasına karşılık verilmiştir. Yunanistan ile yaşanan sorunun özellikle Ege Denizinde günümüze yansımaları halen devam ederken bu sürecin Libya ile varılan anlaşmanın önemli bir kaynağı olduğu bilinmektedir.

Libya'da askeri ve siyasi bir mutabakata varmanın zorluğu bölgede farklı aktörlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Yunanistan Türkiye'ye karşı olan savlarını kuvvetlendirmek için Doğu Akdeniz'de Libya meselesini AB üyeliği üzerinden kullanmaya devam etmektedir. Libya UMH BM tarafından tanınmış Libya yönetimi olarak tanınsa da bu hükümetin Türkiye ile olan iyi ilişkileri nedeniyle Yunanistan arka fonda Hafter tarafını desteklemekte, bunu da Fransa gibi Türkiye'nin karşısında görülmeye alışılmış ülkeleri yanına çekerek göstermektedir. Hafter'in bölgede IŞİD ile savaşması nedeniyle desteklediği aktarılsa da bu durum Doğu Akdeniz güç mücadelesinin Libya üzerinden yürüdüğünü göstermektedir. Doğu Akdeniz'de Yunanistan; Fransa, Mısır, İsrail'in ve GKRY üzerinden kısmen Lübnan'ın desteğini; diğer yandan AB, ABD ve İngiltere desteğini almaya çalışarak Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmaya çalışmaktadır.

Bölgede; paralı askerler aracılığı ile varlığı olan Rusya, Mutabakat Muhtırası çerçevesinde bölgede askeri varlığı olan Türkiye; BM ambargo kararının denetçisi olarak kendini gösteren AB Komisyonunun oluşturduğu IRINI operasyon devletleri Fransa, Yunanistan, İtalya; Hafter'e silah desteğinde olan Mısır; Rus askerlerinin mali desteğini sağlayan BAE ve deniz yetki anlaşması ile bölgede etkisini göstermeye çalışan Lübnan ve İsrail güç mücadelesinin aktörleridir.

Mısır'ın Sisi yönetimi Türkiye ile pek yakın olmayan ilişkilerinden dolayı Yunanistan'a yönelmesi her ne kadar Türkiye'yi sıkıştırma için yapılan bir hamle olsa da Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki haklarına yönelik Mısır aleyhine olacaktır. Diğer yandan aynı durum İsrail için de geçerlidir. Türkiye İsrail ile istikrarsız ilişkilere nazaran Doğu Akdeniz'de başarılı bir diplomasi yaparak her iki tarafın avantajına olabilecek anlaşmalar yapabilecektir. Yani Yunan- Rum tarafı ile yapılan anlaşmalarında Mısır, Lübnan ve İsrail, Türkiye ile yapacakları anlaşmalardan daha az karlı çıkacaklardır. Çünkü Yunanistan'ın MEB anlayışı Yunanistan ana karası yerine adalar üzerinden başlamaktadır. Bu da orta alan şeridinin bahsi geçen devletlerin tarafına doğru daha geriye çekmekte, Yunanistan'a daha fazla alan

birakan bir yaklaşımı göstermektedir. Yine Yunan destekli GKRY ile değil de Türkiye ile deniz yetki alanı konusunda anlaşma yapmayı seçecek ülkeler GKRY ile yaptıklarından daha fazla lehlerine işlenen bir uzlaşmaya varmış olacaklardır. Yunanistan'ın Kıbrıs Adasını siyasi olarak bir bütün gibi ele alması ve Doğu Akdeniz'de Meis adasını bağımsız ada statüsünde görerek bu adanın itibaren başlatmaya çalıştığı savı hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin haklarını ihlal etmektedir. Libya UMH ile yapılan Mutabakat Muhtırasının diğer üçüncü devletlerin Yunanistan aksini iddia etse de hiçbir hak ihlali söz konusu değildir. Mutabakat Muhtırasında belirlenen alanlar diğer devletlerin MEB parselleri ile kesişmemektedir.

AB Yunanistan'ın deniz yetki alanlarını belirleyen bir uluslararası yargı organı olarak davranmaktadır. AB'nin Yunanistan'ın tek taraflı ilan ettiği alanlar için ticari faaliyet ihaleleri AB resmi gazetesinde yayımlayarak bunu meşrulaştırmaya çalışması, Birliğin kendini yetkili gösterdiği taraflı bir yaklaşımdır. Her ne kadar AB Yunanistan'ın sık sık atıf yaptığı Sevilla haritasının geçerliliğinin olmadığını kamuoyuna duyursa da pratikte taraflı yaklaşım sürdürmektedir. Bu durum IRINI operasyonunda da görülmektedir. AB, BM'nin ambargo kararının askeri ayağının uygulayıcısı olarak kendini sorumlu görmektedir. AB Komisyonu; BM, Türkiye veya Libya UMH'ye resmi olarak danışmadan IRINI operasyonunu oluşturmuş ve uygulamışlardır. Üstelik bu operasyonda yapılan denetimler taraflı olmakta, bölgeye sevk edilen silahların denetiminden ziyade Türkiye'yi ekonomik, askeri ve siyasi bakımdan egale etmeye yönelik öne çıkmıştır. Türk ticaret gemilerinin hukuksuz durdurulması ve diğer yandan doğu kara sınırlarının denetimsiz olup Hafter'e sevkiyatlara göz yumulması tezatlığı oluşturmaktadır. Türk Dışişleri Bakanlığı bu konuda başta Fransa ve BAE için olmak üzere sık sık uyarı ve protestolarda bulunmuş, bunları basın açıklaması ile paylaşmıştır.

Hem deniz yetki alanı için hem de askeri iş birliği için yapılan Libya Mutabakat Muhtıraları hem BM tarafından resmi olarak tanınmış bir hükümet ile yapılması itibari ile hem BM'ye bildirilmesi hem de uluslararası hukuka uygun yapılması ve diğer devletlerin yetki alanlarına müdahale etmemesi bakımından stratejik ve hukuki bir gelişmedir. Bahsi geçen bu faydalı adımları korumak adına Libya'ya asker gönderme ve askeri iş birliği yapma adımı da deniz yetki alanının korunması ile bütüncül değerlendirilmelidir. Özellikle bölgede olan Rus varlığının Akdeniz'den, Ege'ye ve Karadeniz'e uzanan bir Türk alanının korunması ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Libya UMH'ye karşı hem Hafter taraftarlarının hem diğer gayrimeşru grupların bölgede egale edilmesi Türkiye'nin Akdeniz'deki konumuna etki etmektedir. Kaldı ki deniz yetki alanına dair anlaşmasının ve askeri iş birliğinin iki devletin haklarını başka devletlerin haklarını ihlal etmeden korumaya çalıştıkları egemenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilen uluslararası ilişkiler süreci olduğunun altı çizilmelidir.

Deniz yetki alanı konusundaki Mutabakat Muhtırası Türkiye'nin Akdeniz'de kıyıdaş bir devlet ile ilk kez deniz etki anlaşması yaptığı bir belge olması itibari ile geç ama önemli bir adımdır. Libya'nın Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde GKRY ile anlaşma ihtimalinin egale edilmesi de öngörülü bir

durum olmuştur. Bu bakımdan Mutabakat Muhtıraları çerçevesinde deniz yetki alanının beyan edilmesi ve bölgedeki askeri varlık, siyasi-askeri gücü bir arada tutan ve birbirlerini koruyan adımlar olmaktadır. Ayrıca Türkiye’yi dışlayan Akdeniz enerji koridoru projelerinde Türkiye elini güçlendirmiş olmaktadır. Bu bakımdan IRINI örneğinde olduğu gibi Türkiye aleyhine olacak ve kurumsal bir kimlik ile bölgede meşru algılanması istenen siyasi, askeri ve ekonomik ittifaklara karşı Mutabakat Muhtıraları Türkiye’nin bir dayanağı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AB Delegasyonu. (24.11.2020). Erişim tarihi <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/irini-operasyonu-bir-turk-gemisinde-yapilan-incelemeyle-ilgili-olarak-birlik-sozcusu>.
- AB Türkiye delegasyonu. (19.01.2016). Erişim adresi <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/libyaya-iliskin-konsey-kararlari-5848>.
- Aksoy, Metin, (2014). “Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliği Stratejisi”, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi: Bildiriler Kitabı (23-24 Eylül 2014).
- Aljazeera (6 Jun 2019). Erişim adresi <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/6/greece-to-expel-libyan-ambassador-over-turkey-libya-accord>.
- Apap Briefing, Joanna (2017). Political developments in Libya and prospects of stability, Erişim Adresi [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2017\)603959](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2017)603959)
- Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi (BAU DEGS). (26 Ekim 2020). Erişim adresi <https://baudegs.com/sevilla-universitesinin-hazirladigi-deniz-sinirlari-haritasi>.
- Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi (BAU DEGS). (2021). 01.04.2021 tarihinde <https://bau.edu.tr/haber/15966-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-hidrokarbon-rezervleri-turkiye%E2%80%99nin-572-yillik-ihiyacini-karsiliyor> adresinden erişildi.
- Berlin Conference on Libya (2020). Conference Conclusions Letter dated 22 January 2020 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2020/63.
- BP Statistical Review of World Energy (2020). Erişim adresi https://www.eqmagpro.com/wp-content/uploads/2020/06/bp-stats-review-2020-all-data-1_compressed.pdf.
- Bianco, Cinzia ve Rocha, André Rodrigues (2021), the Middle East Institute, 01.04.2021 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/understanding-emirati-greek-relationship> adresinden erişildi.
- Congressional Research Service Report (reporter: Christopher M. Blanchard). (2020). RL33142, Libya: Conflict, Transition, and U.S. Policy.
- Council Decision (CFSP) 2020/471 of 31 March 2020, L 101/3.
- Çam, Ö. T. (2020). Anadolu Ajansı, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: İtalya ile Libya'da kalıcı barış için çalışmaya devam edeceğiz. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/libya/disisleri-bakani-cavusoglu-italya-ile-libyada-kalici-baris-icin-calismaya-devam-edecegiz/1882955>.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B., Bingöl McDonald, D. (2012). Levant’ ta büyük oyun: Doğu Akdeniz’in enerji jeopolitiği, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 73-92

- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). Erişim adresi <https://www.operationirini.eu/operation-irini-inspected-antigua-barbuda-flagged-vessel/>.
- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). European Union External Actio, 26 March 2021. Erişim adresi <https://www.operationirini.eu/eu-council-extends-mandate-operation-irini-31-march-2023/>.
- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). European Union External Action. Erişim adresi https://www.operationirini.eu/about-us/#chain_of_command.
- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). European Union External Action. Erişim adresi <https://www.operationirini.eu/about-us/#story>.
- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). Erişim adresi <https://www.operationirini.eu/libya-operation-irini-inspected-turkish-flagged-vessel/>.
- EUNAVFOR MED Operation IRINI (2021). Erişim adresi https://www.operationirini.eu/media_category/assets/.
- French Minister for Europe and Foreign Affairs. (2019, 2 Mayıs). Minister Jean-Yves Le Drian: France is in Libya to combat terrorism. Erişim adresi <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/our-ministers/jean-yves-le-drian/press/article/minister-jean-yves-le-drian-france-is-in-libya-to-combat-terrorism-02-05-19>.
- French Ministry for Europe and Foreign Affairs. (2021, 16 Mart). France diplomacy. Erişim adresi <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/greece/events/article/greece-meeting-between-clement-beaune-and-miltiadis-varvitsiotis-deputy>.
- Greek Minister of foreign affairs , “Ministry of Foreign Affairs announcement on Turkey’s new illegal Navtex (12 October 2020)” Erişim adresi <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-turkeys-new-illegal-navtex-12-october-2020.html>
- Greece Minister of foreign affairs, “Interview of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, on ERT evening news, with journalist Antriana Paraskevopoulou (17 January 2020).” Erişim adresi <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/interview-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-on-ert-evening-news-with-journalist-antriana-paraskevopoulou-17-january-2020.html>.
- Greece Minister of Foreign affairs, 6 February 2021, Erişim adresi <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-the-election-of-the-president-of-the-presidency-council-its-members-and-the-prime-minister-of-libya-by-the-libyan-political-dialogue-forum-february-2021.html>.
- Gürdeniz, C. (2005). Security, Stability and Co-operation in The Mediterranean Region: building a vision.”1st International Conference on Mediterranean and Middle East’da sunulmuştur, Roma.
- Kim Cragin ve Lachlan MacKenzie, Russia’s Escalating Use of Private Military Companies in Africa, Institute for National Strategic Studies (INSS), 24, 2020, Erişim adresi <https://inss.ndu.edu/Media/News/Article/2425797/russias-escalating-use-of-private-military-companies-in-africa/>.
- Megerisi, T. (2020). Geostrategic dimensions of Libya’s civil war, *Africa Center for Strategic Studies*, 37, 1-10.
- Milletlerarası Andlaşma. (11 Temmuz 2012). *T.C. Resmi Gazete*, Kabul Tarihi: 29/6/2012, Sayı: 28350, Kanun No. 6341 Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İş Birliği Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun

- Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/650), 27/6/2012 TBMM Dışişleri Komisyonu, Karar No: 278, Esas No: 1/650, (S. Sayısı: 339)
- Milletlerarası Andlaşma. (25 Aralık 2019). *T.C. Resmî Gazete* Karar Sayısı: 1926, Sayı: 30990, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Güvenlik ve askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası”
- Milletlerarası Andlaşma. (6 Aralık 2019). *T.C. Resmî Gazete*, Karar Sayısı: 1815, Sayı: 30971, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de deniz yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”
- NATO. (2015, 9 Kasım). Erişim adresi https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.html.
- Official Journal of the European Union (2011). International call for proposals No D1/20472/5.9.2011 for participation in the non-exclusive seismic survey off the coasts of western and southern Greece, (2011/C 353/09), Erişim adresi <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2011:353:FULL&from=DA>
- Pazarıcı, H. (2003). *Uluslararası hukuk dersleri: II. kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Suárez de Vivero, Juan Louis (2007). *Atlas de la Europa marítima: jurisdicciones. usos y gestión*. SERBAL Publisher.
- Schenk, C.J., Kirschbaum, M.A., Charpentier, R.R., Klett, T.R., Brownfield, M.E., Pitman, J.K., Cook, T.A., and Tennyson, M.E. (2010), Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014.
- T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 6 Mart). Erişim adresi <http://www.mfa.gov.tr/libya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 12 Ekim). No: 244, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı’nın Oruç Reis’in Faaliyeti için Yayınlanan Navtex’e dair Açıklaması Hk.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2020). Doğu Akdeniz denkleminde stratejik Adım: Türkiye- Libya Mutabakatı, 1. Baskı. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2016). “2016 Yılı Başından Türk Dış Politikamız”,73. Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2016-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020, 21 Eylül). AB Dış İlişkiler Konseyi Toplantısı Sonucunda Libya Bağlamında Bir Türk Denizcilik Şirketinin Yaptırım Listesine Alınması Hk., 01.04.2021 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/no_-218_-ab-dis-iliskiler-konseyinin-libya-baglaminda-turk-sirketinin-yaptirim-listesine-alinmasi-hk.tr.mfa adresinden erişildi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2007, 30 Ocak). “NO:18. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.” Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-iligilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 29 Ocak). SC-7. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Fransa Cumhurbaşkanı Macron’un İfadeleri Hakkındaki Soruya Cevabı, Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/sc_-7_-fransa-cb-nin-ifadeleri-hk-sc.tr.mfa.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 11 Ocak). “No: 13, Türkiye ile Yunanistan Arasında İstikşafi Görüşmeler Hk.” Erişim adr http://www.mfa.gov.tr/no_-13_-turkiye-ile-yunanistan-arasinda-istiksafi-gorusmeler-hk.tr.mfa.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 6 Mart). “SC-1, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Libya’da Ulusal Birlik Hükümeti’ne Güvenoyunu Görüşmek Üzere 8 Mart’ta Toplanacak Temsilciler Meclisi Oturumu Hakkındaki Soruya Cevabı” Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/sc_-11_-libya-da-toplanacak-temsilciler-meclisi-oturumu-hk-sc.tr.mfa.
- TBMM kararı (22/12/2020). “... Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi (3/1459)”, 4. Yasama yılı Bileşim 36.
- TBMM. (05/12/2019). Yasama yılı: 3. Birleşim: 27. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Teklifi münasebetiyle. Erişim adresi https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=83006.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 23 Kasım). SC-115, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un, Türk Bayraklı bir Ticari Geminin İrini Harekâtı Kapsamında Ülkemizin Rızası Olmadan Denetime Tabi Tutulması Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/sc_-115_--turk-bayrakli-bir-ticari-geminin-irini-harekati-kapsaminda-ulkemizin-rizasi-olmadan-denetime-tabi-tutulmasi-hk-sc.tr.mfa.
- The Atlantic Council. (2021, 25 Şubat). Rewriting the rules of mediation and conflict resolution: The Libyan Political Dialogue Forum. Erişim adresi <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/rewriting-the-rules-of-mediation-and-conflict-resolution-the-libyan-political-dialogue-forum/>.
- The Department of Defense. (2020). The Defense Intelligence Agency (DIA) report, Lead Inspector General Report To The United States Congress. East Africa Counterterrorism Operation North and West Africa Counterterrorism Operation, July 1. s. 37.
- The Parliament of Greece (Hellenic Parliament). (2021, 14 Ocak). Erişim adresi tarihinde <https://www.hellenicparliament.gr/en/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=2b2a3887-de03-401e-9063-acb00125f8c0>.
- The UK Royal Navy (2021, 27 Ocak). Erişim adresi <https://www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/news/2021/january/27/210127-fleet-flagship-handover>.
- The UAE Minister of Foreign Affairs and International Cooperation. (11/5/2020). “Foreign ministers of UAE, Egypt, Cyprus, Greece, France issue joint statement on situation in Eastern Mediterranean region”. Erişim adresi <https://www.mofaic.gov.ae/en/MediaHub/News/2020/5/11/11-05-2020-UAE-Minister>.
- The US Embassy. (2020). Erişim adresi <https://gr.usembassy.gov/secretary-of-state-michael-pompeo-travel-to-greece-september-28-29-2020/>.
- The USA Department of Defense. (2020, 25 Kasım). Erişim adresi <https://media.defense.gov/2020/Nov/25/2002541626/-1/-1/1/LEAD%20IG%20EAST%20AFRICA%20AND%20NORTH%20AND%20WEST%20AFRICA%20COUNTERTERRORISM%20OPERATIONS.PDF>.
- The USA The Department of the Navy. (2020, 29 Eylül). Secretary of State Mike Pompeo Visits Souda Bay, Crete, Greece. Erişim adresi <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/2365494/secretary-of-state-mike-pompeo-visits-souda-bay-crete-greece/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de deniz yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası. (2019). Madde I-IV.

- United Nations News. (2020,14 Kasım). Libyan elections to take place in December 2021: senior UN official. Erişim adresi <https://news.un.org/en/story/2020/11/1077692>
- United Nations Security Council Meetings Coverage and Press Releases. (2020, 8 Temmuz). SC/14243, Erişim adresi <https://www.un.org/press/en/2020/sc14243.doc.htm>.
- United Nations Security Council. (17 March 2011). S/RES/1973 (2011)
- United Nations Security Council Press Statement on Libya's Elections. (2014, 23 Temmuz). SC/11489-AFR/2940.
- United Nations Security Council. (12 February 2020). Adopted by the Security Council at its 8722nd meeting, S/RES/2510.
- United Nations. (2014, 6 Kasım). Libya: UN studying Supreme Court ruling against Parliament, calls for political consensus. Erişim adresi <https://news.un.org/en/story/2014/11/482982-libya-un-studying-supreme-court-ruling-against-parliament-calls-political>.
- United Nations Support Mission In Libya. (2020). Erişim adresi <https://unsmil.unmissions.org/unsmil-announces-results-lpdf-vote-presidency-council-members>; <https://unsmil.unmissions.org/unsmil-announces-lists-candidates-positions-three-member-presidency-council-and-prime-minister>.
- United Nations, Libya Political Agreement. (2015, 8 Haziran). Erişim adresi <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libya%20Political%20Agreement%20Draft%20Agreement%20-%20VERSION%204%20-%20English-%20PRINT.pdf>.
- United Nations Support Mission on Libya. (2020, 23 Ekim). Agreement for a Complete and Permanent Ceasefire in Libya, Erişim adresi https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/ceasefire_agreement_between_libyan_parties_english.pdf.
- Yaycı, C. (2011). Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'de münhasir ekonomik bölgeler. TPJD Bülteni 2(23), 51-55
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Yaycı, C. (2020). *Libya: Türkiye'nin Denizden Komşusudur*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Yüzbaşıoğlu, N., Tarhan, M. (06.08.2020).“Bakan Çavuşoğlu: İrini operasyonu taraflı bir operasyon” Anadolu Ajans. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bakan-cavusoglu-irini-operasyonu-tarafli-bir-operasyon/1933668>.